

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સી.બી.આઈ. મારફતે રાજ્ય

વિરુદ્ધ

ડો. નારાયણ વામન નેરુકાર અને અન્ય

ઓગસ્ટ ૨૬, ૨૦૦૨

[ન્યાયમૂર્તિઓ દોરાઈસ્વામી રાજુ અને અરિજિત પસાયત]

ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩:

કલમ ૪૮૨:

કાર્યવાહીમાં વિલંબના આધારે ફોજદારી કાર્યવાહી રદ કરવી – તેની ન્યાયીપણું – ઠરાવ્યું કે, વિલંબિત ગતિ આરોપી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી વિલંબ કરવાની ચુકિતઓ, સાક્ષીઓની સંખ્યા, પ્રદર્શિત કરવાના દસ્તાવેજોનું કદ, તપાસ હેઠળના ગુનાનું સ્વરૂપ અને જટિલતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના કાર્યવાહી રદ કરવી ન્યાયી ગણાશે નહીં – કલમો ૩૦૯, ૩૧૧ અને ૨૫૮ – ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦ – અનુચ્છેદ ૨૧.

પરિપાટી અને કાર્યરીતિ:

ચોક્કસ જોગવાઈની લાગુ પડવાની ક્ષમતા – હાઈકોર્ટ દ્વારા નિર્ધારણ – ઠરાવ્યું કે, સામાન્ય રીતે આ પાસું ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેવામાં આવે છે – હાઈકોર્ટ ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રમાં તથ્યાત્મક પાસાઓ અને લાગુ પડતો કાયદો સ્પષ્ટ હોય ત્યાં તથ્યોને લાગુ પડતી જોગવાઈઓ વિશે નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે – ગુનાનું જટિલ સ્વરૂપ અદાલતો માટે આ પ્રશ્નમાં જવા માટે અવરોધક હોવું જોઈએ.

પ્રતિવાદી નં. ૧ વિરુદ્ધ ઓફિશિયલ સિક્રેટ્સ એક્ટ, ૧૯૨૩ની કલમ ૩ અને ૫ અને આઈ.પી.સી.ની કલમ ૧૨૦-બી હેઠળના ગુનાઓ માટે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો હતો. તેણે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવામાં વિલંબના કારણે કાર્યવાહી રદ કરવા માટે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કર્યો હતો.

હાઈકોર્ટે કાર્યવાહીમાં બિનજરૂરી વિલંબ થયો હોવાના આધારે કાર્યવાહી રદ કરી હતી. તેણે ઠરાવ્યું કે પ્રતિવાદીના ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું છે અને આખા ભારતમાં ફેલાયેલા લગભગ ૧૦૦ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની છે તે વિલંબને ન્યાયી ઠેરવવા માટે સુસંગત આધાર નથી. તેણે એમ

પણ ઠરાવ્યું કે કથિત ગુના માટે મહત્તમ સજા ૩ વર્ષની હશે.

આ અદાલતમાં અપીલમાં અપીલકર્તા-રાજ્યે દલીલ કરી હતી કે તે વૈશ્વિક અમલીકરણનો નિયમ નથી કે જ્યારે પણ વિલંબ થાય, ભલે તેનું ગમે તે કારણ હોય, કાર્યવાહી રદ કરવાની હોય છે; હાઈકોર્ટ પાસે એવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કોઈ સામગ્રી નહોતી કે ગુનાઓ માટે મહત્તમ સજા ૩ વર્ષ છે અને ૧૫ વર્ષ નથી.

અપીલ મંજૂર કરતા અને મામલો હાઈકોર્ટને પરત કરતા, કોર્ટે ઠરાવ્યું:

૧. વિલંબના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે અદાલતની ફરજ છે કે તે જોવે કે વિલંબ આરોપી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી કોઈપણ વિલંબ કરવાની ચુકિતઓને કારણે હતો કે અન્ય સંબંધિત પાસાઓને કારણે હતો જેણે વિલંબમાં ફાળો આપ્યો હતો. તપાસવામાં આવેલા સાક્ષીઓની સંખ્યા, પ્રદર્શિત થવાની સંભાવના ધરાવતા દસ્તાવેજોનું કદ, તપાસ અથવા ન્યાયિક નિર્ણય હેઠળના ગુનાનું સ્વરૂપ અને જટિલતા કેટલાક સુસંગત પરિબલો છે. આવી બાબતોમાં વૈશ્વિક અમલીકરણનું કોઈ પ્રયોગમૂલક સૂત્ર હોઈ શકે નહીં. દરેક કેસનો ન્યાય તેની પોતાની પૃષ્ઠભૂમિ અને જો કોઈ વિશેષતાઓ હોય તો તેના આધારે થવો જોઈએ. કોઈ સામાન્યીકરણ શક્ય નથી અને કરવું જોઈએ નહીં. એ પણ ધ્યાનમાં

રાખવું જોઈએ કે ફોજદારી અદાલતો ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારને સાકાર કરવા માટે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૦૯, ૩૧૧ અને ૨૫૮ હેઠળ ઉપલબ્ધ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરે છે. હાઈકોર્ટે કાર્યવાહી રદ કરતી વખતે આ પાસાઓ પર વિચાર કર્યો નથી. તે આધારે પડકાર હેઠળનો ચુકાદો દૂષિત છે.

[૬૮૧-ઈ, એફ, જી, એચ]

પી. રામચંદ્ર રાવ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય, જે.ટી. ૨૦૦૨ (૪) એસ.સી. ૯૨, અનુસરવામાં આવ્યું.

"કોમન કોઝ" એ રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી તેના ડાયરેક્ટર મારફત વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૪ એસ.સી.સી. ૩૩; "કોમન કોઝ" એ રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી તેના ડાયરેક્ટર મારફત વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૬ એસ.સી.સી. ૭૭૫; અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે અને અન્ય વિરુદ્ધ આર.એસ. નાયક અને અન્ય, [૧૯૯૨] ૧ એસ.સી.સી. ૨૨૫; રાજ દેવ શર્મા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, જે.ટી. (૧૯૯૯) ૭ એસ.સી. ૩૧૭ અને રાજ દેવ શર્મા (૨) વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, જે.ટી. (૧૯૯૯) ૭ એસ.સી. ૩૧૭, સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨. કેસમાં લાગુ પડતી યોગ્ય જોગવાઈ અંગેના પ્રશ્ન સાથે કામ કરતી

વખતે, હાઈકોર્ટે મહત્તમ સજા વિશે ચોક્કસ તારણ કાઢ્યું છે. સામાન્ય રીતે, આ પાસાઓ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેવા જોઈએ. તે સાચું છે કે અદાલત, આપેલ કેસમાં, જ્યાં તથ્યાત્મક પાસાઓ અને લાગુ પડતો કાયદો સ્પષ્ટ હોય, તથ્યોને લાગુ પડતી જોગવાઈ વિશે નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે. પરંતુ આવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે તથ્યાત્મક સ્થિતિ સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ અને તથ્યાત્મક પરિદ્રશ્યમાં ચોક્કસ જોગવાઈની લાગુ પડવાની ક્ષમતા વિશે કોઈ શંકા હોવી જોઈએ નહીં. જોગવાઈની લાગુ પડવાની ક્ષમતાના પ્રશ્નમાં જતા સમયે ગુનાનું જટિલ સ્વરૂપ અદાલતો માટે અવરોધક હોવું જોઈએ.

૩. હાઈકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે અને મામલો હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલવામાં આવે છે, જે મામલાની નવેસરથી સુનાવણી કરશે, પક્ષકારોને સંબંધિત સામગ્રી ફાઈલ કરવાની મંજૂરી આપશે અને કાયદા અનુસાર નવો નિર્ણય લેશે.

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર : ફોજદારી અપીલ નં. ૮૫૮/૨૦૦૨.

સી.આર.એલ.ડબલ્યુ.પી. નં. ૪૦/૨૦૦૦ માં દિલ્લી હાઈકોર્ટના ૩૦/૫/૨૦૦૧ ના ચુકાદા અને આદેશ પરથી.

હરીશ એન. સાલ્વે, સોલિસિટર જનરલ, રાજીવ શર્મા અને પી.

પરમેશ્વરન, અપીલકર્તાઓ વતી.

કે. રામમૂર્તિ, અમિત ચઢ્ઢા, કુમારી શોભા અને એન.એલ. ગણપતિ
પ્રતિવાદીઓ વતી.

કોર્ટનો ચુકાદો અરીજિત પસાયત, જે. ઢ્ઢારા આપવામાં આવ્યો હતો.

લીવ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

આ અપીલમાં દિલ્હી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના ચુકાદાને પડકારવામાં આવ્યો છે જેના ઢ્ઢારા પ્રતિવાદી નં. ૧ વિરુદ્ધની કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવી હતી, મુખ્યત્વે એવા આધારે કે અદાલત ઢ્ઢારા ટ્રાયલ પૂર્ણ કરવામાં બિનજરૂરી વિલંબ થયો હતો. આવું ઠરાવવા માટે "કોમન કોઝ" એ રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી તેના ડાયરેક્ટર મારફત વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૪ એસ.સી.સી. ૩૩ માં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જે "કોમન કોઝ" એ રજિસ્ટર્ડ સોસાયટી તેના ડાયરેક્ટર મારફત વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૬ એસ.સી.સી. ૭૭૫ માં સુધારેલ છે. તથ્યાત્મક પાસાઓનો ટૂંકો સંદર્ભ પૂરતો રહેશે.

પ્રોસિક્યુશન મુજબ, પ્રતિવાદી નં. ૧ એ ઓફિશિયલ સિક્કેટ્સ એક્ટ,

૧૯૨૩ (ટૂંકમાં 'સિક્કેટ્સ એક્ટ') ની કલમ ૩ અને ૫ અને ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (ટૂંકમાં 'આઈ.પી.સી.') ની કલમ ૧૨૦-બી હેઠળના ગુનાઓ કર્યા હતા. ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ ૧૬.૮.૧૯૯૯ ના તેમના આદેશ દ્વારા ગુનાની નોંધ લીધી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ સહિતના આરોપીઓ સામે પ્રક્રિયા જારી કરી. પ્રતિવાદી નં. ૧ એ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા લેવામાં આવેલી નોંધ વિરુદ્ધ આદેશ પસાર કરવા માટે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ (ટૂંકમાં 'સી.આર.પી.સી.') ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ હાઈકોર્ટનો સંપર્ક કર્યો હતો. હાઈકોર્ટે કાર્યવાહી, અન્ય બાબતોની સાથે, એવા આધારે રદ કરી હતી કે કાર્યવાહીમાં બિનજરૂરી વિલંબ થયો છે. હાઈકોર્ટ સમક્ષ પ્રોસિક્યુશનનું સ્ટેન્ડ એ હતું કે કેસ ખૂબ જ ગંભીર સ્વરૂપનો છે અને પ્રતિવાદી નં. ૧, જે તે સમયે ભારત સરકારના ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વિભાગમાં સલાહકાર હતા, તેમણે એક સંવેદનશીલ ગુપ્ત દસ્તાવેજની નકલ એટલે કે "યુઝર ઇવેલ્યુએશન ટ્રાયલ રિપોર્ટ ઓન આર.એ.ટી.એ.સી.-એસ બેટલ ફિલ્ડ સર્વેલન્સ રડાર (બી.એફ.એસ.આર.) ફેઝ-૧" ની નકલ આપી હતી, જેનું સૈન્ય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા ચોક્કસ પેરામીટરના સંદર્ભમાં મૂલ્યાંકન કરવામાં આવી રહ્યું હતું અને તે જ કુરિયર સર્વિસ દ્વારા પેરિસ, ફ્રાન્સમાં એક નિષ્ણાતને મોકલવામાં આવ્યું હતું, જેણે તેને પોલીસના ધ્યાન પર લાવ્યું હતું. આમ આ કેસમાં એવા ગુનાઓ સામેલ હતા જે રાજ્યની સુરક્ષા સાથે સંબંધિત છે. મોટી સંખ્યામાં દસ્તાવેજો પ્રદર્શિત કરવાના હતા. કોઈ અસામાન્ય વિલંબ થયો ન હતો. પરંતુ હાઈકોર્ટે તેને સ્વીકાર્યું નહીં.

આ અદાલતના અબ્દુલ રહેમાન અંતુલે અને અન્ય વિરુદ્ધ આર.એસ. નાયક અને અન્ય, [૧૯૯૨] ૧ એસ.સી.સી. રરપ ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારનું ઉદ્ધંધન થયું છે. એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર એટલા માટે કે આખા ભારતમાં ફેલાયેલા લગભગ ૧૦૦ સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની હતી, તે વિલંબને ન્યાયી ઠેરવતો સુસંગત આધાર બની શકે નહીં. કથિત ગુના માટે મહત્તમ સજા ૩ વર્ષ છે અને પ્રતિવાદી નં. ૧ એ લગભગ ૧૨ વર્ષ સુધી પ્રોસિક્યુશનનો સામનો કરવાની યાતના ઉપરાંત લગભગ ૨ વર્ષ કર્ટડી ભોગવી છે.

શ્રી હરીશ એન. સાલ્વે, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટનો અભિગમ સ્પષ્ટપણે ભૂલભરેલો છે. એવું કહી શકાય નહીં કે તે વૈશ્વિક અમલીકરણનો નિયમ છે કે જ્યારે પણ વિલંબ થાય, ભલે તેનું ગમે તે કારણ હોય, કાર્યવાહી રદ કરવાની હોય છે. વધુમાં હાઈકોર્ટ પાસે એવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે કોઈ સામગ્રી નહોતી કે મહત્તમ સજા ૩ વર્ષ છે અને ૧૫ વર્ષ નથી. હાઈકોર્ટ સમક્ષ પ્રતિવાદી નં. ૧ નો એવો કેસ નહોતો કે તેનો કેસ સિક્કેટ્સ એક્ટની કલમ ૫ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ આવશે. કોઈપણ સંજોગોમાં તે ટ્રાયલનો વિષય હતો જે રજૂ કરવામાં આવતી સામગ્રીની વિચારણા પર નક્કી થવો જોઈએ.

તેની સામે પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. રામમૂર્તિએ રજૂઆત કરી હતી કે ઝડપી ટ્રાયલનો અધિકાર ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦ (ટૂંકમાં 'સંવિધાન') ના અનુચ્છેદ ૨૧ માં સમાયેલો છે અને તેથી, હાઈકોર્ટે કાર્યવાહી રદ કરવાનો નિર્દેશ આપીને કોઈ ભૂલ કરી નથી. તેમના મતે, હાઈકોર્ટ સમક્ષ ખાસ કરીને એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કથિત ગુનો સિક્કેટ્સ એક્ટની કલમ ૫ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કેવી રીતે આવરી લેવામાં આવ્યો હતો.

તાજેતરમાં આ અદાલતની ૭-જ્યાયાધીશોની બેન્ચે *પી. રામચંદ્ર રાવ વિરુદ્ધ કલાર્ટિક રાજ્ય*, જે.ટી. (૨૦૦૨) ૪ એસ.સી. ૯૨ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"સંવિધાનનો અનુચ્છેદ ૨૧ જાહેર કરે છે કે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત કાર્યરીતિ મુજબ સિવાય કોઈ પણ વ્યક્તિને તેના જીવન અથવા તેની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવામાં આવશે નહીં. 'જીવન અને સ્વતંત્રતા', અનુચ્છેદ ૨૧ ને આકાર આપવામાં સંવિધાનના ઘડવૈયાઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલા શબ્દોને શબ્દકોષો દ્વારા નિર્દેશિત સંકુચિત અર્થમાં વાંચવાના નથી; તે સાર્થક રીતે અર્થઘટન કરવાના સજીવ શબ્દો છે. તેના અર્થઘટન પર આગળ વધતા, આમુખના ધબકારા અનુભવતા, રાજ્યની નીતિના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોમાંથી તાકાત મેળવતા અને તેમની

બંધારણીય જવાબદારી પ્રત્યે જાગ્રત રહીને, અદાલતોએ અનુચ્છેદ ૨૧ ને તે જેટલો કાયદેસર રીતે કરી શકે તેટલો વિસ્તૃત કરવાની મંજૂરી આપી છે. ફોજદારી કાયદામાં કાર્યવાહી હેઠળની વ્યક્તિએ જે માનસિક યાતના, ખર્ચ અને તણાવમાંથી પસાર થવું પડે છે અને જે વિલંબ સાથે મળીને, આરોપીની પોતાની બચાવ કરવાની ક્ષમતા અથવા શક્તિને ક્ષીણ કરી શકે છે, તેણે દેશની બંધારણીય અદાલતોને ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારને અનુચ્છેદ ૨૧ માં સ્થાપિત ન્યાયી, ઉચિત અને વાજબી કાર્યરીતિનું પ્રગટીકરણ માનવા માટે પ્રેરિત કર્યા છે. ઝડપી ટ્રાયલ ફરીથી, તેના વ્યાપમાં તપાસ, પૂછપરછ, ટ્રાયલ, અપીલ, રિવિઝન અને પુનઃ-ટ્રાયલ સહિતના તમામ તબક્કાઓને સમાવી લેશે – ટૂંકમાં, આક્ષેપથી શરૂ કરીને અંતિમ ચુકાદા સાથે સમાપ્ત થતી દરેક વસ્તુ – જે બંને અનુક્રમે તે મુસાફરીના 'ટર્મિનસ એ ક્વો' અને 'ટર્મિનસ એડ ક્વેમ' છે જે આરોપીએ એકવાર સંડોવણીનો સામનો કર્યા પછી અનિવાર્યપણે હાથ ધરવી પડે છે. ઝડપી ટ્રાયલના અધિકાર તરીકે પ્રસ્તાવિત બંધારણીય ફિલસૂફી લગભગ અઢી દાયકા જૂની હોવા છતાં, જે ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે તે હજી દૂરનું શિખર છે. પ્રોસિક્યુટિંગ એજન્સીઓ અને કારોબારીની નિષ્ફળતાને કારણે આરોપી વ્યક્તિઓને આવા મૂળભૂત અધિકારનો ઈનકાર કરવાની સાક્ષી આપતી અસંખ્ય તથ્ય-પરિસ્થિતિઓ અને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ ના આદેશને સંતોષવા માટે ઝડપી અને

ત્વરિત ટ્રાયલ સુનિશ્ચિત કરવા પ્રત્યેની તેમની લગભગ આંખ આડા કાન કરવાની વૃત્તિએ આ અદાલતને એવા ઉકેલો તૈયાર કરવા માટે પ્રેરિત કરી છે જે લગભગ ન્યાયિક ચુકાદા દ્વારા મર્યાદાના અવરોધો ઘડવાની હદ સુધી જાય છે જેની પેલે પાર ટ્રાયલ આગળ વધશે નહીં અને કાયદાનો હાથ તેની પકડ ગુમાવશે. આરોપીના ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારનું રક્ષણ કરવાના તેના ઉત્સાહમાં, શું અદાલત મર્યાદાના આવા અવરોધો ઘડી શકે છે અને લગભગ અમલમાં મૂકી શકે છે જ્યારે ધારાસભા અને કાયદાઓએ તેમ કરવાનું પસંદ કર્યું નથી, તે દૂરગામી અસરો ધરાવતો પ્રશ્ન છે જેણે સાત-ન્યાયાધીશોની આ બેન્યની રચના તરફ દોરી છે."

એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે બે "કોમન કોઝ" કેસ અને રાજ દેવ શર્મા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, જે.ટી. (૧૯૯૮) ૭ એસ.સી. ૧ અને રાજ દેવ શર્મા (૨) વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, જે.ટી. (૧૯૯૯) ૭ એસ.સી. ૩૧૭ માં લેવાયેલા નિર્ણયો અમુક પાસાઓ પર યોગ્ય રીતે લેવાયા નહોતા. તમામ ફોજદારી કાર્યવાહીના નિષ્કર્ષ માટે બાહ્ય મર્યાદા દોરવી અથવા સૂચવવી તે સલાહભર્યું કે શક્ય નથી, કે ન્યાયિક રીતે અનુમતિપાત્ર નથી. ઉપરોક્ત ચાર કેસોમાં કરવામાં આવેલા અનેક નિર્દેશોમાં સૂચવવામાં આવેલી સમય-મર્યાદા અથવા મર્યાદાના અવરોધો તે રીતે સૂચવી કે દોરી શકાયા ન હોત અને તેથી, તે સારો કાયદો નથી. ફોજદારી અદાલતો ઉપરોક્ત કેસોમાં આપેલા નિર્દેશો મુજબ નિર્ધારિત સમય વીતી જવાના

કારણે જ ફોજદારી કાર્યવાહીના ટ્રાયલને સમાપ્ત કરવા માટે બંધાયેલી નથી.

પી. રામચંદ્ર રાવના કેસમાં (ઉપર મુજબ) અવલોકન કર્યા મુજબ, વધુમાં વધુ તે નિર્ણયોમાં સૂચવવામાં આવેલા સમયગાળાને ટ્રાયલ અથવા કાર્યવાહીની સંભાળ રાખતી અદાલતો દ્વારા રીમાઈન્ડર તરીકે લઈ શકાય છે જ્યારે તેઓ તેમની સમક્ષના કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં તેમની ન્યાયિક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા માટે પ્રેરિત થઈ શકે અને એ.આર. અંતુલેના કેસમાં (ઉપર મુજબ) દર્શાવ્યા મુજબ અનેક સુસંગત પરિબલોને ધ્યાનમાં લઈને નક્કી કરી શકે કે શું ટ્રાયલ અથવા કાર્યવાહીમાં એટલો અતિશય વિલંબ થયો છે કે જેને દમનકારી અને બિનજરૂરી કહી શકાય. આવી સમય મર્યાદાને કોઈ પણ અદાલત દ્વારા આગળની ટ્રાયલ કે કાર્યવાહી માટેના અવરોધ તરીકે અને અદાલતને તેને સમાપ્ત કરવા અને આરોપીને નિર્દોષ છોડવા અથવા મુક્ત કરવા માટે ફરજિયાતપણે બાધ્ય કરનારી તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં અને ગણવી જોઈએ નહીં.

વિલંબના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે અદાલતની ફરજ છે કે તે જોવે કે વિલંબ આરોપી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી કોઈપણ વિલંબ કરવાની ચુકિતઓને કારણે હતો કે અન્ય સંબંધિત પાસાઓને કારણે હતો જેણે વિલંબમાં ફાળો આપ્યો હતો. તપાસવામાં આવેલા સાક્ષીઓની સંખ્યા, પ્રદર્શિત થવાની સંભાવના ધરાવતા દસ્તાવેજોનું કદ, તપાસ અથવા ન્યાયિક નિર્ણય હેઠળના

ગુનાનું સ્વરૂપ અને જટિલતા કેટલાક સુસંગત પરિબલો છે. આવી બાબતોમાં વૈશ્વિક અમલીકરણનું કોઈ પ્રયોગમૂલક સૂત્ર હોઈ શકે નહીં. દરેક કેસનો ન્યાય તેની પોતાની પૃષ્ઠભૂમિ અને જો કોઈ વિશેષતાઓ હોય તો તેના આધારે થવો જોઈએ. કોઈ સામાન્યીકરણ શક્ય નથી અને કરવું જોઈએ નહીં. એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ફોજદારી અદાલતો ઝડપી ટ્રાયલના અધિકારને સાકાર કરવા માટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૦૯, ૩૧૧ અને ૨૫૮ હેઠળ ઉપલબ્ધ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરે છે.

હાઈકોર્ટે કાર્યવાહી રદ કરતી વખતે આ પાસાઓ પર વિચાર કર્યો નથી. તે આધારે પડકાર હેઠળનો ચુકાદો દૂષિત છે. વધુમાં કેસમાં લાગુ પડતી યોગ્ય જોગવાઈ અંગેના પ્રશ્ન સાથે કામ કરતી વખતે, અદાલતે મહત્તમ સજા વિશે ચોક્કસ તારણ કાઢ્યું છે. સામાન્ય રીતે, આ પાસાઓ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવા માટે છોડી દેવા જોઈએ. હાલના કેસમાં આપણે જોઈએ છીએ કે હાઈકોર્ટે ચોક્કસ જોગવાઈની લાગુ પડવાની ક્ષમતા વિશે નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે. શ્રી રામમૂર્તિએ સાચું જ રજૂ કર્યું છે કે અદાલત, આપેલ કેસમાં, જ્યાં તથ્યાત્મક પાસાઓ અને લાગુ પડતો કાયદો સ્પષ્ટ હોય, તથ્યોને લાગુ પડતી જોગવાઈ વિશે નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે. પરંતુ આવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે તથ્યાત્મક સ્થિતિ સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ અને તથ્યાત્મક પરિદ્રશ્યમાં ચોક્કસ જોગવાઈની લાગુ પડવાની ક્ષમતા વિશે કોઈ શંકા હોવી જોઈએ નહીં. જોગવાઈની લાગુ

પડવાની ક્ષમતાના પ્રશ્નમાં જતા સમયે ગુનાનું જટિલ સ્વરૂપ અદાલતો માટે અવરોધક હોવું જોઈએ.

ગમે તે હોય, એવા નિષ્કર્ષને ધ્યાનમાં લેતા કે હાઈકોર્ટનો આદેશ રદ કરવાનો છે, અમે કેસના તથ્યો પર કઈ જોગવાઈ લાગુ પડે છે તે પ્રશ્ન પર અમારું ધ્યાન આપવું જરૂરી માનતા નથી.

તદનુસાર હાઈકોર્ટનો ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે અને મામલો હાઈકોર્ટમાં પરત મોકલવામાં આવે છે. હાઈકોર્ટ મામલાની નવેસરથી સુનાવણી કરશે, પક્ષકારોને એવી સામગ્રી મૂકવાની મંજૂરી આપશે જે તેના મતે તેની સમક્ષના વિવાદના નિર્ણય માટે સુસંગત હશે, અને કાયદા અનુસાર નવો નિર્ણય લેશે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, અમે કેસની ગુણવત્તા પર કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરી રહ્યા નથી.

અપીલ ઉપર સૂચવેલી હદ સુધી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.